

Μετουσίωση και Σωματοποίηση

Χρυσόστομος Παύλου, Κατερίνα Γεωργουλάκη, Γιώργος Σταθόπουλος, Φώτης Μπόμπος

Πώς είναι να εργάζεται κάνεις ψυχαναλυτικά με κάποιον, που υπό το πρόσχημα ενός επαγγελματικού αδιεξόδου, μιλά αποκλειστικά και επαναλαμβανόμενα μόνο για αυτή την υπόθεση;

Πόσο εύκολο είναι ο αναλυτής να ανακόψει έστω και στιγμιαία αυτό τον καταναγκασμό της επανάληψης και να εισάγει ένα καινούργιο νόημα; Επιπλέον πόσο εύκολο είναι, μέσα στον αντιμεταβιβαστικό παγετό της επανάληψης, να μπορέσει ο αναλυτής να δημιουργήσει στο μυαλό του ένα νόημα; Θα ανταποκριθεί ο ασθενής στην προσπάθεια του αναλυτή να αναπαραστήσει σε μεγαλύτερο ιστορικό βάθος τις τραυματικές συνθήκες, που εξ αρχής περιόρισαν το χτίσιμο του ψυχισμού του σε μια ρηχή κατασκευή; Η ιστορία της ανάλυσης του Χ. απεικονίζει αυτή την δύσβατη πολυετή διαδρομή ανάπτυξης και εμπλουτισμού ενός αρχαϊκού ψυχισμού με αρχικό κέντρο το Εγώ Ιδεώδες, προς μία εξέλιξη που ο Χ. επιτυγχάνει εν μέρει και σταδιακά να ονειρευτεί-φανταστεί και τους ενδιάμεσους σταθμούς αυτού του ταξιδιού.

Πάνω σε αυτή την κλινική βάση, η Κ. Γεωργουλάκη προσεγγίζει τη μετουσίωση ως μια λειτουργία που εγκαθίσταται στον πρώιμο ψυχισμό μέσω της μητέρας και, με την συμβολή του Τρίτου, οργανώνεται σε ψυχική άμυνα, συνεισφέροντας καθοριστικά στην ψυχική του οικονομία.

Στο Πολιτισμός Πηγή Δυστυχίας (1927) ο Φρόυντ γράφει ότι «η μετουσίωση των ενορμήσεων «δανείζει» (lends its assistance) τη βοήθειά της στον καλλιτέχνη ή στον επιστήμονα, που πλέον μπορούν να βιώσουν ένα είδος ικανοποίησης που έχει μια ειδική ποιότητα», και εργάζεται με την υπόθεση ότι αυτό δεν παραπέμπει σε μια εξωτερική υποστήριξη, αλλά στην ενεργοποίηση μιας επαρκούς εσωτερικευμένης λειτουργίας, με ιδιότητες την πλαστικότητα, την διαπερατότητα και τη μετασχηματιστική ικανότητα.

Εξετάζεται επιπλέον αν η μετουσίωση είναι δυναμική στη λειτουργία της και εξαρτάται από την ικανότητα ψυχικής διαπλοκής του ανθρώπου, όπως την έχει ήδη βιώσει από το περιβάλλον φροντίδας του και ειδικότερα από την εμπειρία της διαπλέκουσας σχέσης μητέρας - βρέφους. Η μητρική λειτουργία συμβάλλει καθοριστικά στην εγκατάσταση της ικανότητας του βρέφους για την διαπλοκή των ενορμήσεων – ενός συνεκτικού ψυχικού νήματος - που γίνεται η πρώτη

ύλη του μετέπειτα σωματοψυχικού νοήματος, της δημιουργικότητας, της εργασίας, της αναπαραστατικότητας.

Στον αντίποδα, η ηρεμούσα μητέρα, που στόχος της γίνεται το «σβήσιμο» και η καταστολή των ψυχικών διεγέρσεων - συνεπώς και της ζωτικότητας, ευνοεί την χρηστική σκέψη και λειτουργία. Ο αναλυόμενος - και ως παρατηρητής της αναλυτικής διαδικασίας, εγγράφει επαναλαμβανόμενα τις ψυχικές κινήσεις (νήμα) του αναλυτή, που σαν κουκούλι περιβάλλει και θρέφει ψυχικά τον αναλυόμενο.

Ο Γ. Σταθόπουλος προσεγγίζει το Εγώ Ιδεώδες και την αποτυχία του έργου της μετουσίωσης σε σχέση με τις χρόνιες διαδικασίες σωματοποίησης του ασθενή, στη βάση μιας νεύρωσης χαρακτήρα. Εξετάζει δύο κύριους άξονες: Α. Τη ενδοψυχική σύγκρουση όπως αντανακλάται στην προσπάθεια του Χ για δικαίωση και αποτυπώνει την εσωτερική σύγκρουση του Εγώ με το αρχαϊκό Εγώ Ιδεώδες. Εδώ οι διαδικασίες δευτερογενούς ταύτισης και μετουσίωσης μοιάζει να μην πέτυχαν επαρκώς τον σκοπό τους. Β. Μια διαδικασία ψυχοποίησης, εντός της αναλυτικής συνθήκης, καθώς ο αναλυτής δανείζει στον ασθενή, κάτι από το δικό του ευέλικτο Ιδεώδες του Εγώ, ενώ παράλληλα προσφέρεται ο ίδιος ως ένα αντικείμενο ταύτισης, ως ένας αναλυτής - μητέρα, που «μπορεί να συνεχίζει να σκέφτεται» και να προστατεύει.

Το αίσθημα της χρόνιας κόπωσης και των επίμονων πόνων του Χ μαρτυρά τις περιπέτειες ενός ψυχισμού που λειτουργούσε κυρίως εκφορτιστικά και βίαια, καθώς απουσίαζε μια μεσολαβητική λειτουργία, πατρικού - προστατευτικού τύπου, όσο και μια λειτουργία επαρκώς καλής μητέρας (Winnicott, 1956), που θα μπορούσε να επιβιώνει (Winnicott, 1968) και να βρίσκεται έτσι η ίδια στην πηγή, ως διαπλέκουσα μητέρα (Ribas, 1992), μιας επαρκούς ενορμητικής μίξης.

Ο Freud ανέδειξε τόσο τις οιδιποδειακές όσο και τις πιο πρώιμες ταυτίσεις που βρίσκονται επί τω έργω κατά τη διαδικασία συγκρότησης του Υπερεγώ: *«Η λυσσασμένη πάλη που μαινόταν κάποτε στα βαθύτερα στρώματα και που δεν τερματίστηκε από μια ταχεία μετουσίωση και ταύτιση, συνεχίζεται τώρα σε μια ανώτερη περιοχή»* (Freud, 1923, σ. 39). Η Ducarre (2026) παρατηρεί ότι κάτι τέτοιο θα σήμαινε ότι η πάλη ανάμεσα στο Εγώ και το Αυτό επεκτείνεται πλέον μεταξύ Εγώ και Υπερεγώ/Ιδεώδους του Εγώ, εάν στο μεταξύ δε λειτούργησε μια διαδικασία μετουσίωσης/ταύτισης. Ο Green (1993) υπογράμμισε τη στενή συγγένεια μεταξύ αποσεξουαλικοποίησης, μετουσίωσης και ναρκισσισμού, τονίζοντας τον επικίνδυνο χαρακτήρα που μπορεί να προσλάβει η μετουσίωση, καθώς βρίσκεται στην υπηρεσία της

ενόρμησης θανάτου και δύναται να συντελεί ένα πέρασμα από τον ναρκισσισμό ζωής στον ναρκισσισμό θανάτου.

Εν κατακλείδι, η ανάλυση του X, φαίνεται να καλλιεργεί ένα είδος «μετουσιωτικής λειτουργίας», που «μετουσιώνει» τις ταυτίσεις και απαλύνει τα Ιδεώδη, αντιστρέφοντας τις σωματικές αγκυλώσεις, σε ψυχικό πόνο. Πρόκειται για μια εργασία ψυχοποίησης.

Βιβλιογραφικές αναφορές

Beaty, R. (2023). *Associative thinking at the core of creativity*. In Trends in Cognitive Science.

Ducarre, C. (2026). L'illusion et la lutte. *Bulletin de la SPP, Rapport au 86ème CPLF*.

Fain, M. & Braunschweig, D. (1971). Πρελούδιο μιας φαντασιωτικής ζωής.

Fain, M. (2001). La fonction maternelle selon Pierre Marty. *Revue française de psychosomatique* 2001/2 (n° 20).

Ferenczi, S. (1923). Le rêve du nourrisson savant. *Psychanalyse III*. Paris: Payot, 1974.

Ferenczi, S. (1931a). La naissance de l'intellect. Notes et fragments. *Psychanalyse IV*. Paris: Payot, 1982.

Ferenczi, S. (1931b). Child-Analysis in the Analysis of Adults. *Int. J. Psychoanal.* 12:468-482.

Freud, S. (1923). The Ego and the Id. *SE 19*:1-66.

Freud, S. (1927). Civilization and its discontents. *SE 21*.

Luepnitz, D. (2015) 'Where we start from': Thinking with Winnicott and Lacan about the care of homeless adults. In M. Boyle Spelman and F. Thomson Salo (Eds). *The Winnicott Tradition*. London: Karnac.

Green, A. (1993). La sublimation : du destin de la pulsion sexuelle au service de la pulsion de mort. *Le travail du négatif*. Paris: Les éditions de minuit.

Parat, C. (1994). *Η συνήθης πρακτική του ψυχοσωματιστή*.

Ποταμιάνου, Α. (2008). *Τα εναντίον εαυτού*. Αθήνα: Μετά.

Ποταμιάνου, Α. (1993). *Ψυχική οικονομία και δυναμική στις οριακές καταστάσεις*. Αθήνα: Χατζηνικολή.

- Ribas, D. (1992). *Un cri obscur : L'énigme des enfants autistes*. Paris: Calmann-Lévy.
- Roussillon, R. *Η μνήμη του σώματος και η «ψυχική πρώτη ύλη»*, Ιστοσελίδα ΕΨΕ.
- Smadja, C. (2001) *Ψυχοσωματικά παράδοξα*. Αθήνα: Μετά, 2009.
- Winnicott, D. W. (1956). Primary maternal preoccupation. *Collected Papers. Through Paediatrics to Psycho-Analysis*. Oxford, UK: Basic Books, 1958, pp. 300-305.
- Winnicott, D. W. (1958). The capacity to be alone. In *The maturational Processes and the Facilitating Environment*. London: Karnac, 1990.
- Winnicott, D. W. (1960). The Theory of the Parent-Infant Relationship. *Int. J. Psychoanal.*, 41:585-595.
- Winnicott, D. W. (1968). The use of an object. *Int. J. Psychoanal.*, 50:711-716.
- Winnicott, D. W. (1974). Fear of breakdown. *Int. R. Psychoanal.*, 1:103-107.